

چکیده‌ی یافته‌های یک پژوهش

فاطمه حدادی

شناسایی نیازهای دانش‌آموزان دوره‌ی تحصیلی ابتدایی به کتاب‌های آموزشی غیردرسی

اشاره

شاید بتوان گفت که مهم‌ترین هدف مطالعات نیازسنجی، فراهم‌سازی اطلاعات برای برنامه‌ریزان و تولیدکنندگان است. یکی از بحث‌های اساسی در حوزه‌ی برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، ضرورت تناسب برنامه‌های موجود با نیازها و مسائل فردی و گروهی است. برای مثال، توجیه منطقی گنجاندن برنامه‌ای مانند تولید کتاب‌های آموزشی در برنامه‌ی کلی مدارس، کوششی است که در جهت متناسب شدن برنامه با نیازهای دانش‌آموزان و معلمان صورت می‌گیرد. از آن‌جا که نیازها به دلیل تغییرات مداوم ساختار اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... هر جامعه متحول می‌شوند، ضروری است که در برنامه‌ها تجدیدنظر به عمل آید و هماهنگی و هم‌سویی آن‌ها با نیازهای تحول‌یابنده، همواره حفظ شود.

«شناسایی نیازهای دانش‌آموزان دوره‌ی تحصیلی ابتدایی به کتاب‌های آموزشی غیردرسی»، عنوان پژوهشی است که نامدار شاهمرادی، با نظارت دکتر حسن پاشاشریفی

۲۰۹۱۹۲

پاییز ۱۳۸۶

در سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴ به سفارش «مؤسسه‌ی پژوهشی برنام‌ی درسی و نوآوری‌های آموزشی» به انجام رسانده است.

جامعه‌های آماری این تحقیق، جامعه‌ی معلمان و جامعه‌ی دانش‌آموزان پایه‌های اول تا پنجم دوره‌ی تحصیلی ابتدایی در مناطق و نواحی ۲۹ گانه‌ی سازمان آموزش و پرورش شهرستان‌های استان تهران بود که در آموزشگاه‌های دخترانه و پسرانه به تدریس و تحصیل مشغول بودند. از جامعه‌های فوق، حجم نمونه‌ها با استفاده از جدول برآورد اندازه‌ی نمونه‌ی مورگان انتخاب شدند. حجم نمونه‌ی معلمان تحقیق ۳۸۴ نفر و حجم دانش‌آموزان هر پایه‌ی تحصیلی ۳۸۴ نفر (جمع پنج پایه ۱۹۲۰ نفر) محاسبه شد. به کمک روش‌های پرسش‌نامه و مصاحبه، داده‌ها گردآوری شدند و نیازهای دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی به کتاب‌های آموزشی غیردرسی توصیف گردید.

طرح تحقیق این پروژه زمینه‌یابی (پیمایش) است. پس از تعیین ترتیب اولویت‌های نیازهای دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی کشور به کتاب‌های آموزشی غیردرسی، رابطه‌ی بین این نیازها با برخی متغیرهای دیگر (مانند جنسیت و پایه‌ی تحصیلی) مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌های پژوهشی

نتایج تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به سه سؤال اول این پژوهش نشان می‌دهد که نیاز دانش‌آموزان به کتاب‌های آموزشی غیردرسی به ترتیب اولویت در پایه‌های متفاوت تحصیلی به شرح زیر است:

■ در پایه‌ی اول، کتاب‌های داستانی، کمک‌درسی ریاضی، کمک‌درسی فارسی، کمک‌درسی علوم، کتاب‌هایی با موضوعات دینی و کتاب‌هایی با موضوعات علمی.

■ در پایه‌ی دوم، کتاب‌های داستانی، کمک‌درسی ریاضی، کتاب‌هایی با موضوعات دینی، کمک‌درسی علوم، کمک‌درسی فارسی، کمک‌درسی هدیه‌های آسمانی و کتاب‌هایی با موضوعات علمی.

■ در پایه‌ی سوم، کتاب‌های داستانی، کمک‌درسی ریاضی، کتاب‌هایی با موضوعات دینی، کمک‌درسی فارسی، کتاب‌هایی با موضوعات علمی، کمک‌درسی علوم، کمک‌درسی هدیه‌های آسمانی و کمک‌درسی اجتماعی.

■ در پایه‌ی چهارم، کمک‌درسی فعالیت و کار و تمرین ریاضی، مطالب تاریخی، کمک‌درسی فعالیت و کار و تمرین درس علوم، اطلاعات علمی، کتاب فعالیت و کار و تمرین درس تاریخ، کتاب فعالیت و کار و تمرین درس جغرافیا، رمان و داستان‌های تخیلی، کتاب فعالیت و کار و تمرین درس اجتماعی، کتاب فعالیت و کار و تمرین درس فارسی، سلامت و بهداشت جسمانی، کتاب فعالیت و کار و تمرین هدیه‌های آسمانی، مسائل فرهنگی، مسائل اجتماعی و مطالب هنری.

■ در پایه‌ی پنجم، کتاب فعالیت و کار و تمرین درس ریاضی، کتاب‌های داستانی و رمان، کمک‌درسی فعالیت و کار و تمرین درس علوم، موضوعات و مطالب تاریخی، اطلاعات علمی،

متأسفانه بیشترین

کتاب‌های مورد

استفاده و موردنیاز

دانش‌آموزان در دوره‌ی

ابتدایی از نوع

کتاب‌های کمک‌درسی

کار، تمرین و تکرار

است

کتاب فعالیت و کار و تمرین درس تاریخ، کتاب فعالیت و کار و تمرین درس جغرافیا، کتاب فعالیت و کار و تمرین درس اجتماعی، مطالب هنری، کتاب فعالیت و کار و تمرین درس فارسی، کتاب فعالیت و کار و تمرین هدیه‌های آسمانی، داستان‌های پلیسی، سلامت و بهداشت جسمانی، مسائل فرهنگی و اجتماعی.

در تأیید یافته‌های این تحقیق، از مجموع مبانی نظری خصوصیات رشد شناختی کودکان دبستانی می‌توان نتیجه گرفت، این کودکان به درک مفاهیم از طریق تجربه علاقه‌مند هستند. کتاب می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا ابعاد متفاوت یک مفهوم را کشف کنند. آن‌ها از بازی‌های تخیلی و کتاب‌هایی درباره‌ی بازی‌ها و داستان‌های کوتاه لذت می‌برند. داستان‌هایی را دوست دارند که در آن‌ها، موجودات بی‌جان شخصیت پیدا می‌کنند و به‌خصوص حیوانات سخن‌گور را دوست دارند. در این دوره، برمدت توجه کودکان اضافه می‌شود و اگرچه از داستان‌های کوتاه لذت بیشتری می‌برند، ولی داستان‌های بلند را در صورتی که در هر مرحله، مطلبی یا پیامی را تمام کند و یا به سرانجام برساند نیز دوست دارند [حجازی، ۱۳۸۴].

همان‌گونه که نتایج و یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، متأسفانه بیشترین کتاب‌های مورد استفاده و موردنیاز دانش‌آموزان در دوره‌ی ابتدایی از نوع کتاب‌های کمک‌درسی کار، تمرین و تکرار است. در این خصوص **مه‌ر محمدی (۱۳۸۴)** در گزارشی می‌نویسد: «کتاب‌های حل‌المسائل یکی از آفات بزرگ نظام آموزشی کشور هستند.

به تبع جهت‌گیری‌های نظام آموزشی، حل‌المسائل‌ها در جامعه‌ی ما این قدر با اقبال مواجه شده‌اند که مفهوم مسئله را خدشه‌دار کرده‌اند. مسئله، به لحاظ ذهنی فرد را دچار چالش می‌کند و الزاماً دارای یک پاسخ مقتدر و از پیش تعیین شده نیست و ایجاب می‌کند که دانش‌آموزان با آن مواجه شوند، در جهت‌نوسازی و بازسازی اطلاعات و تجربیات گذشته خود باشند و در سایه‌ی این تحرک ذهنی به پاسخ مسأله برسند. آن‌چه که در کتاب‌های حل‌المسائل می‌بینیم، اساساً چنین هدفی را دنبال نمی‌کند [حاجیان، ۱۳۸۵].

او در این گزارش، کتاب کمک‌آموزشی را کتابی می‌داند که در وهله‌ی اول، مطالب فشرده‌ی کتاب درسی را باز می‌کند و شرح می‌دهد، زمینه‌ی تعامل و فعالیت بیشتر را فراهم می‌کند، و اساساً سبب افزایش دانش و اطلاعات دانش‌آموزان می‌شود. از این‌که کتاب کمک‌آموزشی صرفاً به حل مسائل کتاب درسی بپردازد، باید پرهیز شود، زیرا به‌جای تقویت مهارت مطالعه، زمینه‌ی تبدیلی را در دانش‌آموزان فراهم می‌کند. در واقع، حل‌المسائل مخل جریان آموزش

است. کتاب‌های حل المسائل نسخه تجویز می‌کنند و چون دانش‌آموزان به عنوان نسخه از آن‌ها استفاده می‌کنند، یادگیری اتفاق نمی‌افتد. البته کتاب‌های آموزشی تمرین، فعالیت و تکرار که زمینه را برای تلاش بیشتر دانش‌آموزان فراهم می‌کنند، یعنی مثال‌های مشابه را توضیح می‌دهند و حل می‌کنند و آنان را در مورد حل مسائل راهنمایی می‌کنند، کتاب‌های مفیدی خواهند بود.

مهرمحمدی (۱۳۸۴) می‌گوید: کتاب‌های آموزشی غیردرسی کتاب‌هایی هستند که به طور کلی در خدمت فرایند یاددهی-یادگیری قرار دارند؛ خواه در خدمت معلم و پاسخ به نیازهای او، خواه به طور مستقیم برای استفاده‌ی دانش‌آموزان. نکته‌ی مهم این است که توجه کنیم، کتاب موفق کمک‌آموزشی کتابی است که به طرح پرسش‌ها و مسائل جدید در ذهن دانش‌آموزان می‌پردازد و شیوه‌ی پاسخ به مسئله‌ها و یاری‌رویی با موقعیت‌های مسئله‌دار را برای دانش‌آموزان تبیین می‌کند. کتاب‌های آموزشی باید مکمل کتاب‌های درسی باشند، نه این که به نوعی جای‌گزین کتاب‌های اصلی شوند.

نکته‌ی مهم دیگر، اختلاف سطح علمی کتاب‌های کمک‌آموزشی با کتاب‌های اصلی است. هدف تدوین کنندگان کتاب‌های کمک‌آموزشی مکمل بودن آن‌هاست، نه رقابت و آن‌چه اکنون اتفاق افتاده، رقابت است. به عبارت دیگر، رفته‌رفته این کتاب‌ها جای کتاب‌های اصلی را می‌گیرند و موجب انحراف تمامی اهداف نظام وزارت آموزش و پرورش می‌شوند. زیرا این کتاب‌ها به شیوه‌های متفاوت دروس را ارائه می‌دهند و مسائل را حل می‌کنند که در نتیجه، دانش‌آموزان را به نوعی دچار سردرگمی می‌کنند [علیمی، ۱۳۸۳].

وجود کتاب‌های کمک‌آموزشی رنگارنگ، بیشتر در مدارس غیرانتفاعی ملموس است. نظام تعلیم و تربیت باید به این نکته‌ی مهم توجه داشته باشد که همه‌ی دانش‌آموزان قادر به خرید این کتاب‌ها نیستند و اختلاف سطح علمی دانش‌آموزان از این‌جا ناشی می‌شود. در واقع، بین کتاب‌ها نوعی اختلاف طبقاتی را به وجود آورده‌اند. از برخی از دانش‌آموزان یکی از مدارس غیرانتفاعی در خصوص کتاب‌های کمک‌آموزشی ریاضی و کتاب درس ریاضی آن‌ها سؤال شد. در پاسخ به این سؤال که کدام کتاب مهم‌تر است، به راحتی گفتند: کتاب کمک‌آموزشی بهتر است و علت آن را نیز چنین توضیح دادند که این کتاب زیباتر است و تمرین‌های بیشتری دارد [ناظری، ۱۳۸۳].

یافته‌های مربوط به چهارمین سؤال پژوهشی این تحقیق نشان می‌دهد که بین نیازهای دانش‌آموزان دختر و پسر در پنج پایه‌ی تحصیلی دوره‌ی ابتدایی به کتاب‌های کمک‌درسی علوم، ریاضی، فارسی، اطلاعات علمی، تعلیمات دینی، رمان و داستان‌های بلند، تفاوت معنی‌داری وجود دارد که در این زمینه‌ها، نیازهای دانش‌آموزان دختر بیش‌تر است.

یافته‌های مربوط به پنجمین سؤال پژوهشی این تحقیق نشان می‌دهد که بین نیازهای دانش‌آموزان پنج پایه‌ی تحصیلی دوره‌ی ابتدایی به کتاب‌های کمک‌درسی علوم، ریاضی، فارسی، اطلاعات علمی، رمان و داستان‌های بلند تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در این زمینه‌ها، نیازهای دانش‌آموزان پایه‌ی پنجم از سایر پایه‌ها بیشتر است.

در نهایت، یافته‌های مربوط به ششمین سؤال پژوهشی این تحقیق نشان می‌دهد، بین نیاز دانش‌آموزان پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی به کتاب‌های کمک‌آموزشی غیردرسی (دروس

**کتاب موفق
کمک‌آموزشی کتابی
است که به طرح
پرسش‌ها و مسائل
جدید در ذهن
دانش‌آموزان
می‌پردازد و شیوه‌ی
پاسخ به مسئله‌ها و یا
یاری‌رویی با
موقعیت‌های
مسئله‌دار را برای
دانش‌آموزان تبیین
می‌کند**

فارسی و دینی، مطالب تاریخی و رمان و داستان‌های تخیلی) با معدل درسی آن‌ها رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد.

چند پیشنهاد

■ بسیاری از آزمودنی‌ها، علت عدم مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی را گران بودن قیمت این کتاب‌ها دانسته‌اند. لذا پیشنهاد می‌شود که قیمت کتاب‌های آموزشی با استفاده از امکانات دولتی به نحوی تعیین شود که مانند کتاب‌های آزاد نباشد تا افراد مناطق محروم بتوانند، به نحو مطلوبی از این کتاب‌ها استفاده کنند.

■ برنامه‌های درسی مدارس، با اصول تربیتی جدید و تنوع منابع آموزشی طراحی شوند تا بتوان از وضعیت کنونی که محور برنامه‌ها، کتاب درسی است، به تدریج خارج شویم.

■ در نشر کتاب‌های آموزشی غیردرسی، به نیازهای تعیین شده در یافته‌های این پژوهش توجه شود. زیرا این نیازها، مبنای لازم برای تولید این نوع کتاب‌ها را مشخص می‌سازند.

■ میزان مراجعه و مطالعه‌ی کتب غیردرسی برای دانش‌آموزان به عنوان یکی از معیارهای موفقیت تحصیلی به حساب می‌آید و برای اعطای مدارج تحصیلی و حتی ورود به دانشگاه می‌توان آن را در نظر گرفت.

■ باتوجه به نظرات معلمان در انتهای پرسش‌نامه‌های تحقیق، برای ترغیب دانش‌آموزان به مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی، زنگ کتاب‌خوانی و مطالعه، در ساعات درسی مدارس در نظر گرفته شود. با تغییر محتوای زنگ انشا نیز دانش‌آموزان می‌توانند مطالعه‌ی بیشتری داشته باشند.

■ ناشران، نیازهای دانش‌آموزان در این پژوهش را در نظر بگیرند و کتاب‌های مورد نیاز دانش‌آموزان را، با هماهنگی وزارت آموزش و پرورش، در اختیار آنان قرار دهند.

■ با ارسال نرم‌افزارهای آموزشی برای دانش‌آموزان، در تأمین نیازهای آموزشی برگرفته از یافته‌های این پژوهش اقدام شود.

یافته‌های مربوط به

چهارمین سؤال

پژوهشی این تحقیق

نشان می‌دهد که بین

نیازهای دانش‌آموزان

دختر و پسر در

پنج پایه‌ی تحصیلی

دوره‌ی ابتدایی به

کتاب‌های

کمک درسی علوم،

ریاضی، فارسی،

اطلاعات علمی،

تعلیمات دینی، رمان و

داستان‌های بلند،

تفاوت معنی‌داری

وجود دارد

۲۰۹۱۹۲

پاییز ۱۳۸۶

۴۸

